

УДК 811.161.3:81'282(476.2)

Лексіка, звязаная з абрадам сватання ў гаворках Гомельшчыны

А.А. СТАНКЕВІЧ

У артыкуле аналізуецца лексіка, якая называе розныя этапы і эпізоды сватання ў гаворках Гомельшчыны, разглядаюцца асаблівасці яе ўтварэння і выкарыстання.

Ключавыя словы: сямейна-абрадавая лексіка, вясельная абраднасць, сватанне, жаніх, нявеста, сваты, знаёмства, пачастунак, падарункі.

The article analyses the vocabulary that touches various steps and episodes of matchmaking in subdialects of the Gomel region, considers the peculiarities of its formation and usage.

Keywords: family rituals vocabulary, wedding rites, matchmaking, groom, bride, matchmakers, acquaintance, food, gifts.

Вясельны абрад – разнажанравы шматактны фальклорна-этнолінгвістычны комплекс, які адлюстроўвае духоўную культуру нашага народа. Як адзначаюць даследчыкі, вясельны рытуал мае складаную структуру і ўключае акцыянальны, агенсны, вербальны і рэчыўны кампаненты, а яго кодавая сістэма змяшчае ўстойлівыя слоўныя, дзейсныя і прадметныя элементы, важнейшымі з якіх з’яўляюцца абрадавыя акты [1], [2], [3]. Слоўны код, або вербальны кампанент – неад’емная састаўная частка вясельнага абраду, якая арганічна звязана з характарам і зместам рытуальных актаў і якую трэба разглядаць у цеснай сувязі з імі.

Вясельны абрад у розных славянскіх народаў традыцыйна падзяляецца на тры этапы: дашлюбны, шлюбны і пасляшлюбны [1]–[6]. Значную ролю ў вясельнай абраднасці адыгрывае перадшлюбны этап, найбольш важным і адказным эпізодам якога лічыцца сватанне. Аб’ектам нашага даследавання з’яўляецца лексіка, звязаная з абрадам сватання, крыніцай фактычнага матэрыялу – дыялекталагічны архіў кафедры беларускай мовы ГДУ імя Ф. Скарыны, складзены па выніках дыялекталагічных практык у розных раёнах Гомельскай вобласці, а таксама асобныя выданні фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў гэтага рэгіёна.

Значымасць абраду сватання ў сістэме перадшлюбных актаў пацвярджае наяўнасць вялікай колькасці найменняў для яго абазначэння, розных па структуры і спосабах ўтварэння. У іх ліку як аднаслоўныя намінатыўныя адзінкі – дзеясловы *сватацца*, *пасватацца*, *сватаць*, *пасватаць*, *высватаць*, *засватаць*, *высватаваць*, субстантывы-аддзеяслоўныя дэрываты з працэсуальным значэннем: *сватанне*, *сватаўство*, метанімічныя назвы *сваты* (перанос назвы асоб на дзеянне, утвараемае імі), *магарыч* (перанос назвы рэаліі на час і працэс яе выкарыстання), так і шматлікія ўстойлівыя спалучэнні: *ісці ў сваты*, *ісці сватацца*, *пасылаць сватоў*, *прысылаць сватоў*, *прыйсці ў сваты*, *хадзіць у сваты*, *прыходзіць у сваты*, *прыехаць у сваты*, *прыхадзіць у сваты*, а таксама фразеалагізаваныя спалучэнні тыпу *ваўкі ішлі ‘сваты былі’*: *Ка мне сваты прыходзілі, у мяне тры дочки, я ўсіх пааддавала* (в. Уць, Добр.); *Прыіжджалі ка мне сваты з дзярэўні ў кварціру. Ну папілі, паелі, дагаварылісь* (в. Старое Сяло, Ветк.); *Ой, тады такая беднасць была! Так гулялі: прыедуць за маладой, ужо пасватаюць сваты, маладую высватаюць і там па чарцы гарэлачкі, закускі* (в. Хальч, Ветк.); *Сватанне называецца магарычом* (в. Бялёў, Жытк. – ВНГ, с. 59); *Дзяўчыну ўжо сасваталі. Потым пьюць, гуляюць... Людзі на гэта гавораць: “Ваўкі ішлі”, г. зн. сваты былі* (в. Затон, Жлоб. – ВНГ, с. 56).

У сваты ішлі, як правіла, самыя блізкія людзі – бацька і маці хросныя, дзядзька, брат маладога, бралі з сабою ў пачастунак хлеб або пірог, бутэльку гарэлкі, якую перавязвалі чырвонай стужкай: *Можна і бацьку, і матку хросных узяць на сваты, дзядзьку, цётку там родную, прыходзяць раднейшыя, чалавек шэсць-сем* (в. Стаўбун, Ветк.).

Перш чым ісці ў сваты, стараліся высветліць, ці атрымае малады чалавек ад патэнцыяльнай нявесты згоду на шлюб. Гэты працэс называўся *пярэпыты*, *перапыты*, *перапытаць*,

прапыткі, заказы, аглядзіны. Гэта мог быць зговар паміж маладымі, які выражаўся праз сімвалічныя дзеянні: *Калі маладому падабаецца дзяўчына, ён на адной з вечарынак павінен надзець ёй на галаву вяночак у знак таго, што скоро прыйдзе да яе ў сваты. Калі дзяўчына не супраць, то яна не знімае з галавы вяночак* (в. Красная Слабада, Акц. – ВНГ, с. 9), або праз абмен рытуальнымі прадметамі: *Када жаніху платок дадуць, гавораць, ідзем к надзёжнай, ну. Она ўжэ за цебя пайдзёт* (г. Ветка). Гэта магло быць папярэдняе апытванне членаў сям’і будучай нявесты на прадмет яе згоды. *Пярэпыты* маглі насіць яўны, адкрыты, «афіцыйны» характар: *Найперш у дом нявесты прыходзяць сваха і маці хлопца – у прапыткі. У прапытках высвятляюць, ці згодна дзяўчына выйсці замуж за гэтага хлопца* (в. Казацкія Балсуны, Ветк. – В., с. 231); *Спачатку былі заказы. Бацька з маткай маладога прыходзяць і кажучь, калі прыйдуць у сваты* (в. Стаўбун, Ветк. – ВНГ, с. 112); *Калі хлопец надумае жаніцца, ён аб гэтым гавора дома. Тагда цётка, маці, хросная маці ідуць у хату нявесты на аглядзіны* (в. Кругавец, Гом. – ВНГ, с. 176); а маглі быць тайнымі, выконваліся пастароннім чалавекам, якога жартаўліва называлі *шпіёнам*: *Калі хлопцу спадабалася дзяўчына і ён захацеў з ёй пажаніцца, бацькі хлопца адпраўлялі ў тую вёску, дзе жыве дзеўка, шпіёна. Шпіён хадзіў ля дому дзеўкі, слухаў, разгаварываў з рознымі людзьмі, узнаваў, ці добрая дзеўка. Шпіён прязджаў да бацькоў хлопца і гаварыў, што можна ехаць у сваты або не* (в. Дуброва, Акц. – ВНГ, с. 21).

Згода нявесты выражалася праз яе пэўныя дзеянні ў час сватання: *Жаніх прывозіць хлеб, абвернуты палаценцам, ложыць ета ўсё на стол. Еслі невеста згодна, яна разразае хлеб* (в. Вязок, Браг. – ВНГ, с. 28); *Калі невеста давала згоду ісці замуж, то яна павінна была перарэзаць хлеб, які прынеслі сваты. Адну палавіну гэтага хлеба яна выносіла на вуліцу... і кідала хлеб уверх. Было такое павер’е: хто першы зловіць гэты хлеб, той наступны пойдзе замуж* (в. Міхноўка, Браг. – ВНГ, с. 38–39); *Колісь казалі: малады адчыніць дзверы да лапці кіне; як возьме яна тья лапці, прыме, значыць, пойдзе замуж, а як вукіне назад за дзверы, значыць, к другой ідзі* (в. Малыя Зімовішчы, Маз. – ВНГ, с. 325); *Першую чарку давалі выпіць маладым. Калі яны выпіваюць, то, значыць, згодныя* (в. Жгунь, Добр. – ЗЧД, с. 251); *Калі невеста сагласная была выйсці замуж, то яна дарыла бацькам жаніха ручнік – ета для бацькі і хусцінку – для маці* (в. Пянчын, Буда-Каш. – ВНГ, с. 86); *Потым маладая дае бацькам збан з жытам. Гэта сведчыць аб тым, што яна дае згоду і аддае ім сваё жыццё. Бацькі гэта жыта сыпалі у двары і ў хаце, каб добра жылося і каб выгнаць нячыстую сілу* (в. Агароднікі, Калінк. – ВНГ, с. 266); *Калі маладая і яе бацькі былі згодны, то маладых перавязвалі рушнікамі* (в. Страдубка, Лоеўск. – ВНГ, с. 319); *Маці з бацькам пытаюцца ў дачкі, ці сагласна, то яна падыходзіць да стала, на якім стаіць бутэлька з гарэлкай... і развязае красную лентачку. У некаторых рэгіёнах Гомельшчыны дзяўчына расцілала перад сватамі вышыты ёю ручнік* (в. Малыя Казловічы, Жлоб.). Іншы раз невеста рабіла выгляд, што яна раздумвае, вагаецца, не спяшаецца замуж: *За месяц да свадзьбы прязджаюць сваты... Прыходзяць у хату да маладой, тая стаіць ля прыпечку, калупае яго, робіць выгляд, што не хоча ісці* (в. Маркаўскае, Лельч. – ВНГ, с. 315). Дзяўчына магла калупаць ў сцяне мох паміж бярвеннямі (в. Верасніца, Жыт. – ВТГ, с. 4).

Многія інфарматыры адзначаюць, што, ідучы ў сваты, бралі з сабою гарбуз, які быў своеасаблівым “індыкатарам” паспяховага завяршэння справы: *Ну, прыходзяць раднейшыя, чалавек шэсьць-сем. Невеста даўжна закуску прыгатовіць. Стол накрывь. Садзіліся, пілі, дамаўляліся. Са стараны жаніха бяруць з сабой гарбуз, заходзяць і пакацілі па хаце* (в. Стаўбун, Ветк.); *Сёння мы ідзем у сваты. Дзержым гарбуз. Біром гарбуз і коцім к невесці-наму дому. Такой быў абычай перад сватамі* (в. Старое Сяло, Ветк.).

Такім чынам, згода маладой на шлюб выражалася наступнымі дзеяннямі і адпаведнымі ім слоўнымі формуламі: *надзець вяночак, даць платок, прыняць хлеб, разрэзаць хлеб, перарэзаць пірог, выпіць чарку, прыняць лапці, прыняць гарбуз, насыпаць жыта, развязаць лентачку, падарыць бацьку жаніха ручнік, а маці – хусцінку, паднесці бацькамі нявесты будучаю зяцю каравай, калупаць мох у сцяне, калупаць прыпечак*.

Сімвалічнымі і разнастайнымі былі таксама спосабы адмовы дзяўчыны выйсці замуж, у якіх таксама выкарыстоўваліся розныя прадметы: *гарбуз, тыква, ступа, венік, кажух, ба-*

ранкі, хлеб, чайнік: *Калі малады не падабаецца, то дзеўка хлеб іхны аддае назад* (г. Ветка); *Адзін раз, каб адказаць хлопцу, навесілі баранкі, на нітку надзелі* (в. Церуха, Гом.); *Калі дзеўка не хацела выходзіць замуж за этага хлопца, тут жа перад сватамі выкатвала гарбуз. А эта бальшы пазор хлопцу* (г. п. Церахоўка, Добр.); *Калі нявеста не сагласна, яна ставіць на стол гарбузу* (в. Зашчоб’е, Рэч. – ВНГ, с. 398); *Як вукіне назад [лапці] за дзверы, значыць, к другой ідзі* (в. Малыя Зімовішчы, Маз. – ВНГ, с. 325); *Калі радзіцелі не сагласны, жаніху выносілі тыкву во такую* (в. Церуха, Гом.); *Калі ж дзяўчына вымятала мусар з ізбы, гэта значыла, што яна не згодна, і малады з дружынай пакідалі хату* (в. Страдубка, Лоеўск. – ВНГ, с. 319). У знак адмоўнага рашэння дзяўчына магла выйсці да сватоў у апранутым навыварат кажусе (Лоеўск. – ВТГ, с. 5). Як паказчык адмовы выкочвалі пад ногі сватам ступу (в. Карма, Добр. – ВТГ, с. 5). Калі нявеста не згодна на шлюб, то жаніху прывязвалі чайнік, і той павінен выйсці з чайнікам (в. Васільеўка, Добр. – ВТГ, с. 6).

У некаторых выпадках адмоўны адказ насіў ускосны, ветлівы характар: *Калі не жадае нявеста выходзіць замуж, яе бацька, каб не пакрыўдзіць сватоў, гавора, што дачка яго яшчэ зусім маладая. Няхай падрасце яшчэ* (в. Кругавец, Добр. – ВНГ, с. 180). Дзеянні, звязаныя з адмовай дзяўчыны на шлюб, перадаваліся, такім чынам, наступнымі выразамі: *зняць вяночак, аддаць хлеб, чаркі не браць, выкаціць (вынесці) гарбуз (тыкву), выкінуць лапці, месці падлогу, апранаць вывернуты кажух, выкочваць ступу, даваць ступу, даваць матузку з веніка, даваць чайнік*. Іншы раз указваўся матыў адмовы, як правіла, надуманы: *маладая яшчэ*.

Абрад сватання часта меў гульнёвую форму, ён насычаўся сімвалічнымі дзеяннямі, алегарычнымі формуламі, прыказкамі, прымаўкамі. Напрыклад, сваты часта гаварылі, што заблудзіліся і прасілі пусціць іх пераначаваць (в. Лубенікі, Браг. – ВНГ, с. 33). Маладому чаплялі за адзенне драўляны коўш з вадою, які ён павінен быў цягаць па хаце: *Той коўш з вадой у той хаце зачাপілі навадком такім і маладому на спіну за хлясцік на фуфайцы ці чым прычাপілі, штоб пацэг па хаце. Гэта рабілі для смеху, мол, дзеўка не хацела ісці замуж... Сваталі-сваталі, усе тры сваты па хаце пацягалі коўш туды-сюды, угаварвалі, потым сагласіліся* (в. Шкураты, Браг. – ВНГ, с. 43–44). Існаваў таксама рытуал выкупу пеўня, які праводзілі ў час сватання. Пеўня шылі спецыяльна, абшывалі яго лентамі і прапаноўвалі сватам выкупляць яго (в. Грабаўка, Гом. – ВТГ, с. 7).

Сваты ўступалі ў дыялог з бацькамі маладой, выкарыстоўваючы іншасказальную форму: *“Добры вечар, добры вечар, – гавораць, – нам казалі, што ў вас цёлачка ё харошая, пародзістая тамака...” Ужо прыдумуюць... “Дак можа б нам прадалі тую цёлачку, а яны: – Ёсцяка, ёсцяка цёлачка ў нас, паглядзіце, панаравіцца, дак прададзім, а не панаравіцца, дак не”* (в. Старое Сяло, Ветк.); *Заішлі к маладой, а тут ужо з юмором гавораць, што цёлка зашла во двор, а хто гаворыць, што куніца зашла ў двор, а ў нас охотнік* (в. Валаўск, Ельск.); *Сваты кажучь: У вас прадаецца цяліца? Чулі, можа купіці? Бацька: Можна, заходзьце. Сваты: Колькі стоіць? Бацька: Две бутылкі. Выпіваюць, дагаворваюцца, на які дзень свадзьба. Абычна праз две-тры нядзелі* (в. Церуха, Гом.). Такая размова называлася торгам: *І тут пачынаецца торг. Сваты гаравылі, што можа тут цялушка есць і мо прадасце яе. Бацькі адказвалі, што ніякой цялушкі няма, а есць у іх дочка* (в. Сямурадцы, Жытк.); *“Кагда прыязжаюць у сваты, то сразу не гавораць, чаго прыехалі. А гавораць, што хацяць купіць цялушку. Тагда гавораць “вам тавар – нам купец”. Кагда сваты уязжаюць, то ужэ гавораць, што прапілі дзеўку”* (в. Церуха, Гом.); *Сваты пыталіся: – А праўда, што ў вас ёсць цёлачка? – Не толькі цёлка, а і кароўка, выбірайце! – Нам тую, што вы цёлачкай назвалі* (в. Малажын, Браг. – ВТГ, с. 36–37); *Як прыйдуць да дзеўкі, дак у хату не заходзяць, а стануць на парозі дай пытаюцца: “Ці не загубіўся наш бычок? Мо ён к вам прыйшоў. Мы прыйшлі яго шукаць”* (в. Чамярысы, Браг. – ВТГ, с. 49).

Падобныя дыялогі, як бачна, насычаны метафарычнымі назвамі жаніха (*бык, бычок, охотнік, купец*) і нявесты (*цяліца, цёлачка, цялушка, цёлка, тавар, куніца*), якія мелі сімвалічнае значэнне і ўмела ўпляталіся ў алегарычны кантэкст перадшлюбнай цырымоніі сватання.

У сваты звычайна хадзілі позна вечарам, у суботу, ёсць розная матывацыя гэтага звычая: *Едуць яны ў цёмнае, каб людзі іх не бачылі, бо нявеста можа перадумаць* (в. Патапаўка,

Буда-Каш. – ВНГ, с. 90); *На сватанне ехалі ўвечары, як пачынала цямнець, “каб дурныя вочы не бачылі і не маглі паддзелаць”* (г. Рэчыца); *Ішлі сватаць вечарам, каб ніхто не сурочыў, на мясячнай поўні, каб было поўнае ішчасце* (в. Данілавічы, Ветк. – ВНГ, с. 104).

Пасля атрымання папярэдняй згоды на шлюб праводзіўся рытуал *запоіны, прыпоіны, заповіны*, пад час якіх яшчэ раз, ужо канчаткова, вызначалася згода на шлюб: *Пасля сватання, праз некаторы час, праходзяць запоіны. У час запоін дзеўку “запіваюць да роду жаніха”, пасля чаго яна ўжо не можа адказацца* (в. Агароднікі, Калінк. – ВНГ, с. 266); *Сначала былі заповіны. Ну, эта была, еслі дзеўчына саглашалася ісці замуж і бацька ейны ўсім гаварыў аб гэтым* (в. Старое Сяло, Ветк. – В., с. 224); *Сваты спрашывалі: Ці выдаеце вы дачку сваю замуж? Мы атвечаем: Выдаем, канешне. Прыпоіны папілі – свадзьба будзе* (г. Ветка); *Калі нявеста сагласная, тады п’юць, прапіваюць маладую* (г. Ветка). *Праз тыдзень-другі ідуць запіваць дзеўку. У запоіны ідзе той, хто буў у сватох* (в. Пухавічы, Жытк.). На запоінах больш блізка знаёміліся, абменьваліся падарункамі родныя жаніха і нявесты.

Пасля прыняцця канчатковай згоды на вяселле адбываліся *заручыны*: *На другі дзень пасля сватання бацька нявесты крэпка біў са сватамі па руках, перадаваў сватам дачку як бы з рук у рукі* (в. Баршчоўка, Добр.–ЗЧД, с. 248); *Маладыя станавіліся на абрус, ім звязвалі рукі – заручалі* (в. Літвінавічы, Карм.). Гэты эпізод перадшлюбнай цырымоніі называўся таксама *змовіны*: *Змовіны апяць праходзілі ў хаце нявесты, пасля таго, як прайшла адна нядзеля пасля заповін... Нявеста ўжо не магла адказацца ад замужжжа* (в. Дуброва, Акц. – ВНГ, с. 22); *Змовіны – дагаворваліся аб свадзьбе. А патам дзелалі чэраз месяц, двое. Бывала, і такое, што пасля змовін адказваліся, тады гаварылі: “Свадзьбу разарыла”* (в. Казацкія Балсуны, Ветк.). На гэтым этапе агаворваліся ўмовы шлюбу, абмяркоўваліся матэрыяльныя выдаткі на вяселле.

Пасля заручын былі яшчэ *печаглазіны, агледзіны, аглязіны*, на якіх праводзіўся агляд гаспадаркі жаніха: *На іх дамаўляліся, калі ўжо сабірацца на свадзьбу* (в. Казацкія Балсуны, Ветк. – ВНГ, с. 129).

Лексіка, якая называе розныя эпізоды перадшлюбнага абраду сватання, мае празрыстую структурна-семантычную матывацыю і адносіцца пераважна да аддзяяслоўных субстантыўных дэрыватаў, матываваных характарам выконваемага дзеяння, што пацвярджае актыўны, дзейсны характар гэтага акта: *сватанне, сватаўство* (матывуецца дзеясловам *сватаць*); *пярэпыты, прапытки* (*пытаць, перапытаць*), *заказы* (*заказваць*), *запоіны, заповіны, прыпоіны* (*прапіваць, запіваць*), *заручыны* (*заручаць* ‘звязваць рукі’, *заручацца* ‘біць па руках’), *змовіны* (*дамаўляцца*), *агледзіны, аглязіны* (*глядзець, аглядаць*). Па сваёй структуры гэта як аднаслоўныя намінацыйныя адзінкі тыпу *сватанне, запоіны, заручыны, аглязіны*, так і словазлучэнні свабоднага і ўстойлівага характару: *хадзіць у сваты, кідаць лапці, каціць гарбуз, даваць ступу* і інш. Побач з лексічнымі адзінкамі, якія выкарыстоўваліся ў прамым значэнні для намінацыі галоўных удзельнікаў шлюбнай цырымоніі тыпу *хлопец, дзяўчына, малады, маладая, дачка, сын*, у час сватання актыўна ўжываліся іх метафарычныя (зааморфныя) назвы *бык, бычок, охотнік, купец; цяліца, цёлачка, цялушка, цёлка, тавар, куніца*, што было абумоўлена алегарычнай формай дыялогу і звязана з традыцыйнай вясельнай сімволікай. Такім чынам, самая адметная асаблівасць лексікі, звязанай са сватаннем, – значная перавага ў яе складзе працэсуальных і метафарычных назваў.

Умоўныя скарачэнні

Акц. – Акцябрскі р.-н

Браг. – Брагінскі р.-н

Буда-Каш. – Буда-Кашалёўскі р.-н

В. – Вечнае : Фальклорна-этнаграфічная спадчына Веткаўскага раёна / аўт. уклад. :

І.Ф. Штэйнер, В.С. Новак. – Гомель : УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2003. – 362 с.

Ветк. – Веткаўскі р.-н

ВНГ – Вяселле на Гомельшчыне : фальклорна-этнаграфічны зборнік / уклад. :

І.Ф. Штэйнер, В.С. Новак – Мінск : ЛМФ “Нёман”, 2003. – 472 с.

- Гом. – Гомельскі р.-н
Добр. – Добрушскі р.-н
Жлоб. – Жлобінскі р.-н
ЖПР – Жаўруковая песня радзімы : Народныя духоўныя скарбы Буда-Кашалёўскага краю : манаграфія / ГДУ імя Ф. Скарыны ; пад агульн. рэд. В.С. Новак. – Гомель : Сож, 2008. – 424 с.
Жытк. – Жыткавіцкі р.-н
ЗЧД – Зямля чароўная дабра : Добрушскі край : гісторыя і сучаснасць / пад агульн. рэд. А.А. Станкевіч. – Гомель : ААТ “Полеспечать”, 2008. – 280 с.
Калінк. – Калінкавіцкі р.-н
Карм. – Кармянскі р.-н
Лельч. – Лельчыцкі р.-н
Лоеўск. – Лоеўскі р.-н
Маз. – Мазырскі р.-н
Нараўл. – Нараўлянскі р.-н
Рэч. – Рэчыцкі р.-н

Літаратура

1. Никольский, Н.М. Происхождение и история белорусской свадебной обрядности / Н.М. Никольский. – Минск : Изд-во АН БССР, 1956. – 273 с.
2. Варфоломеева, Т.Б. Северобелорусская свадьба: обряд, песенно-мелодические типы / Ред. З.Я. Можейко. – Минск : Наука и техника, 1988. – 156 с.
3. Гура, А.В. Терминология севернорусского свадебного обряда (на общеславянском фоне) : автореф. дис. ... канд. фил. наук : 10.02.01 / А.В. Гура ; М. : Изд-во МГУ, 1878. – 18 с.
4. Матушенко, В.Б. Сучасне весілля в контексті української обрядової культури : автореф. дис. ... канд. культурологи : 26.00.01 / В.Б. Матушенко ; Київ, 2009. – 20 с.
5. Узенева, Е.С. Болгарская свадьба : этнолингвистическое исследование / Е.С. Узенева. – М. : Изд-во «Индрик», 2010. – 280 с.
6. Кузнецова, В.П. Русская свадьба Заонежья (конец XIX – начало XX в.) / В.П. Кузнецова, К.К. Логинов / научн. ред. К.В. Чистов. – Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2001. – 328 с.

Гомельский государственный
университет им. Ф. Скорины

Поступило 17.01.13